

3. Tržište rada

Podaci Ankete o radnoj snazi (ARS) za Q3 2018. pokazuju umerena poboljšanja na tržištu rada. Stopa aktivnosti i stopa zaposlenosti su povećane u odnosu na isti kvartal prethodne godine, dok je stopa nezaposlenosti smanjena. Stopa nezaposlenosti (15+) je dostigla najnižu vrednost od kada postoje podaci ARS i u Q3 2018. je iznosila 11,3%, dok je stopa zaposlenosti (15+) dostigla najvišu vrednost od 49,2%. I pored navedenih poboljšanja, Srbija idalje značajno zaostaje za zemljama EU, koje imaju značajno veće stope aktivnosti i zaposlenosti i niže stope nezaposlenosti. U odnosu na isti kvartal prethodne godine ukupna zaposlenost raste za 1,6%, pri čemu formalna raste za 3,4%, a neformalna opada za 4,7%. Registrovana zaposlenost je ostvarila međugodišnji rast od 3,3%. Stopa rasta formalne zaposlenosti (ARS) i registrovane zaposlenosti (CROSO) su približno jednake i nešto su manje od stope rasta realnog BDP-a (3,8%). Posmatrano prema delatnostima, zaposlenost opada u poljoprivredi, dok u industriji, građevinarstvu i uslugama raste. Posmatrano prema sektoru svojine, broj zaposlenih u javnom sektoru opada za 1,1% međugodišnje i raste za 6% u privatnom sektoru. Smanjenje broja zaposlenih u javnom sektoru je posledica zabrane zapošljavanja, odlaska u penziju, kao i privatizacije i stečaja javnih preduzeća. Zarade su ostvarile međugodišnji rast od 6,7% nominalno i 4,2% realno u Q3 2018. Zarade u javnom sektoru i u javnim preduzećima su u proseku veće nego u privatnom sektoru počevši od 2003. godine tj. od kada postoje podaci. U Q3 2018. zarade u javnom sektoru su bile veće od zarada u privatnom sektoru za 18,9%, dok su zarade u javnim preduzećima bile za čak 26,1% veće od zarada u privatnom sektoru. Prosečne zarade u evrima su 414 evra u Q3 2018. Međugodišnji rast zarada u evrima je veći nego rast zarada u dinarima, što je posledica jačanja dinara u odnosu na evro. Iako je rast zarada u evrima manji nego što je bio u prvom i drugom kvartalu 2018. (u odnosu na isti kvartal prethodne godine), i dalje je visok i iznosi 8,2%. Rast zarada u evrima i troškova poslodavca doprinosi pogoršanju međunarodne konkurentnosti privrede. Ukupna produktivnost rada u nepoljoprivrednim delatnostima stagnira, dok su jedinični troškovi rada, naročito u evrima povećani. ~~Zaposlenost i nezaposlenost~~

Zaposlenost i nezaposlenost

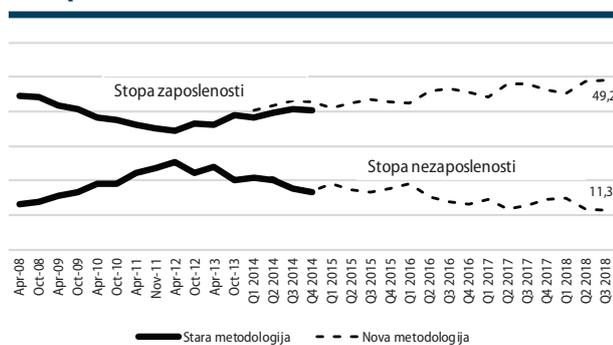
Poboljšanja na tržištu rada u odnosu na isti kvartal prethodne godine i u odnosu na prethodni kvartal.

Stopa nezaposlenosti je smanjena, stopa zaposlenosti je povećana.

I pored poboljšanja, Srbija značajno zaostaje za zemljama EU

Osnovni indikatori tržišta rada (15+) pokazuju poboljšanja i u odnosu na prethodni kvartal i u odnosu na isti kvartal prethodne godine. Stopa aktivnosti je iznosila 55,5%, odnosno za 0,1 pp je veća u odnosu na isti kvartal prethodne godine. Stopa zaposlenosti je dostigla maksimalnu vrednost od 49,2%, dok je stopa nezaposlenosti dostigla minimalnu vrednost od 11,3% od kada postoji ARS. Ipak, smanjenje stope nezaposlenosti samo jednim delom odražava napredak privrede, dok je drugim delom posledica masovnog odlaska radnika u inostranstvo.

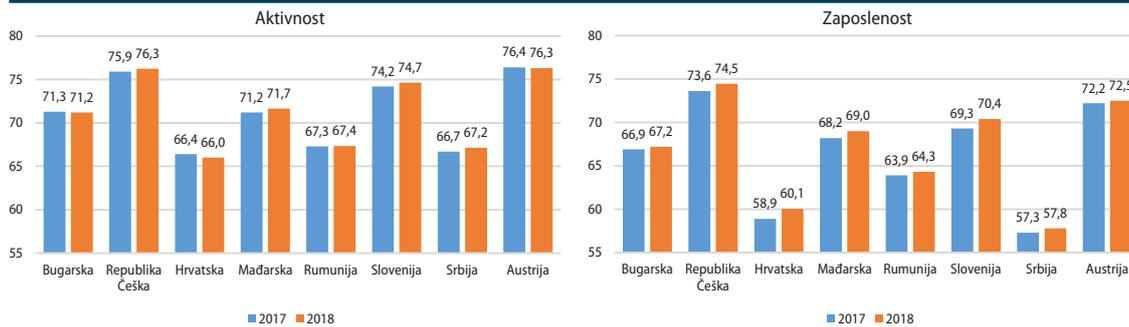
Grafikon 3.1 Kretanje stope zaposlenosti i stope nezaposlenosti, 15+, 2008-Q3 2018.

Napomena: Zbog promene metodologije, podaci za period pre i nakon 2014. godine nisu u potpunosti uporedivi.
Izvor: RZS, ARS

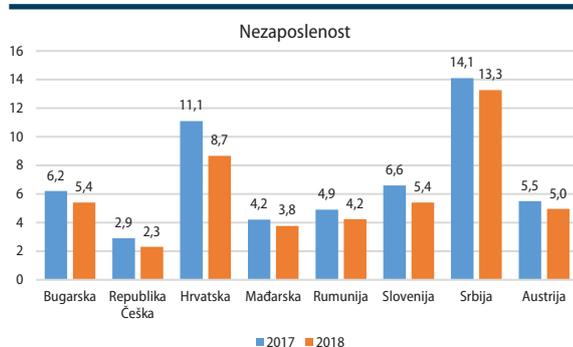
Upoređićemo osnovne indikatore tržišta rada za lica radnog uzrasta (15-64) sa odabranim zemljama EU za 2017. i prva dva/tri kvartala 2018. U proseku stopa aktivnosti za Srbiju je iznosila 67%, a stopa zaposlenosti 57,6% za lica radnog uzrasta (2017-Q2 2018). Stopa nezaposlenosti za lica radnog uzrasta je iznosila 13,5% (2017-Q3 2018). Prosečna stopa aktivnosti za Bugarsku, Rumuniju, Hrvatsku, Sloveniju, Mađarsku i Češku u periodu 2017-2018. je iznosila 71,1%, odnosno stopa aktivnosti Srbije manja je za 4,1 pp u odnosu na navedeni prosek zemalja. Prosečna stopa zaposlenosti za

Grafikon 3.2 Kretanje stope aktivnosti i stope zaposlenosti (15-64) u Srbiji i odabranim zemljama EU, 2017- 2018.

Napomena: Podaci za 2018. su prosek prva dva kvartala.
Izvor: RZS za Srbiju, Eurostat za ostale zemlje.

Grafikon 3.3 Kretanje stope nezaposlenosti (15-64) u Srbiji i odabranim zemljama EU, 2017-2018.

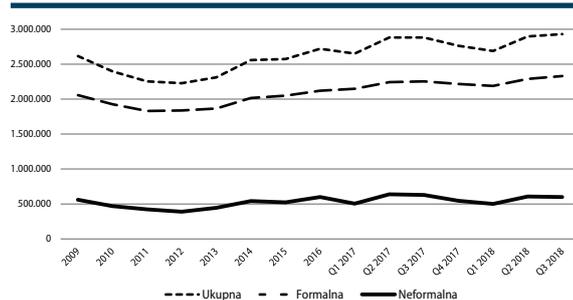
Napomena: Podaci za 2018. su prosek prva tri kvartala, osim za Austriju gde je prosek prva dva kvartala.
Izvor: RZS za Srbiju, Eurostat za ostale zemlje.

odabrane zemlje je iznosila 67,3% i veća je u odnosu na Srbiju za 9,7 pp. Prosečna stopa nezaposlenosti iznosi 5,2% za odabrane zemlje, što je čak 8,3 pp manje u odnosu na Srbiju. Kada Srbiju uporedimo sa navedenim zemljama pojedinačno, vrednosti indikatora su najpribližniji vrednostima za Hrvatsku. Stopa aktivnosti i zaposlenosti u Hrvatskoj iznose u proseku 66,1% i 59,7%, respektivno, dok je stopa nezaposlenosti 9,3%, što je za 4,2 pp niže u odnosu na Srbiju. Da bi Srbija dostigla npr. Češku, potrebno je da se stopa aktivnosti poveća u proseku za 9,1 pp, a stopa zaposlenosti za 16,5 pp. Grafikon 3.2 poredi odabrane zemlje EU (Bugarska, Rumunija, Hrvatska, Slovenija, Mađarska, Češka i Austrija) i Srbiju prema stopi aktivnosti i

stopi zaposlenosti. Grafikon 3.3 prikazuje kretanje stope nezaposlenosti u Srbiji i odabranim zemljama EU. Vidimo da Srbija ima daleko veće stope nezaposlenosti i manje stope aktivnosti i stope zaposlenosti u odnosu na odabrane zemlje.

Stopa nezaposlenosti (15+) je iznosila 11,3%, što je za 1,7 pp manje u odnosu na isti kvartal prethodne godine. Broj nezaposlenih lica prema ARS je iznosio približno 372 hiljade, što je smanjenje od 56 hiljada lica u odnosu na isti kvartal prethodne godine (13,2%). Broj aktivnih lica se takođe smanjio u odnosu na isti kvartal prethodne godine, ali je to smanjenje relativno manje u odnosu na smanjenje broja nezaposlenih (-0,3% u odnosu na -13,2%). Matematički, stopa nezaposlenosti je smanjena međugodišnje kao posledica značajnijeg pada broja nezaposlenih u odnosu na pad broja aktivnih. Pri tome je smanjenje stope nezaposlenosti u Srbiji jednim delom posledica zapošljavanja, što je pozitivno, dok je drugim delom posledica masovnog odlaska u inostranstvo što se ne može oceniti kao pozitivno.

Grafikon 3.4 Broj ukupno, formalno i neformalno zaposlenih lica, 15+, 2009-Q3 2018.

Izvor: ARS, RZS

Raste ukupna i formalna zaposlenost, opada neformalna zaposlenost.

Broj zaposlenih prema ARS je iznosio 2.929 hiljade. Broj zaposlenih se povećao za 47 hiljada odnosno za 1,6%. Broj formalno zaposlenih iznosi 2.330 hiljada, pri čemu je broj formalno zaposlenih povećan za 3,4%. Broj neformalno zaposlenih iznosi približno 600 hiljada, što je manje za 4,7% u odnosu na isti kvartal prethodne godine. Stopa

Registrovana zaposlenost raste za 3,3%, a formalna 3,4% međugodišnje.

Zaposlenost raste u skladu sa kretanjem realnog BDP-a.

Zaposlenost opada u poljoprivredi, a raste u industriji, građevinarstvu i uslugama.

Zaposlenost raste u privatnom sektoru, a opada u javnom sektoru

neformalne zaposlenosti iznosi 20,4%, što znači da je svaki peti radnik neformalno zaposlen. Stopa neformalne zaposlenosti je smanjena za 1,4 pp međugodišnje.

U Q3 2018. broj registrovanih zaposlenih lica je iznosio oko 2,1 miliona. Registrovana zaposlenost je porasla za 3,3% međugodišnje. Stopa rasta formalne i registrovane zaposlenosti su približno jednake, i nešto manje od realnog rasta BDP-a (3,8%). Posmatrano prema delatnostima, zaposlenost opada u poljoprivredi, dok u industriji, građevinarstvu i uslugama raste. Međugodišnje smanjenje broja zaposlenih u poljoprivredi iznosi 7,6%. Najveći rast broja zaposlenih je ostvarilo građevinarstvo koji iznosi 6,8%. Realna BDV u građevinarstvu je porasla za 7%. Značajan rast realne BDV je zabeležen u delatnosti poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, 15,9%.

Tabela 3.1 Kretanje broja zaposlenih (15+) i realne BDV prema sektorima delatnosti, međugodišnja promena, %

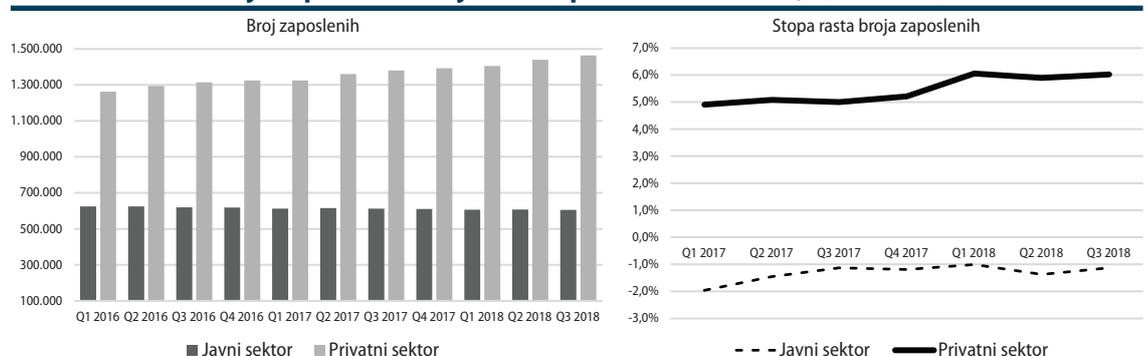
	2016				2017				2018		
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3
Zaposlenost ukupno CROSO	-0,3	1,2	1,3	2,1	2,3	2,6	2,7	2,8	3,3	3,2	3,3
Formalna zaposlenost ARS	1,9	2,7	3,8	5,2	4,9	5,1	5,5	2,6	1,9	2,1	3,4
Zaposlenost ukupno ARS	2,7	6,7	7,2	5,8	3,2	4,3	2,4	1,2	1,4	0,5	1,6
BDV ukupno	4,2	3,5	4,4	3,2	1,8	2,0	2,3	2,4	5,0	5,2	3,9
Zaposlenost poljoprivrede	-3,7	6,0	6,1	-3,4	-8,0	-1,6	-2,9	-7,8	-7,1	-8,6	-7,6
BDV poljoprivrede	7,5	4,6	11,8	8,1	-7,7	-10,6	-13,7	-11,4	10,6	14,8	15,9
Zaposlenost industrija	4,2	7,8	7,9	7,6	9,3	8,4	7,7	6,3	12,0	12,3	6,1
BDV industrija	6,1	2,1	3,2	2,8	0,1	2,9	5,6	2,8	5,5	2,4	-1,2
Zaposlenost građevinarstvo	-2,9	4,0	-2,1	-1,8	-12,6	8,2	-0,6	2,5	20,5	0,5	6,8
BDV građevinarstvo	16,9	10,0	12,4	-2,0	-0,5	-0,4	4,2	16,0	27,1	22,5	7,0
Zaposlenost usluge	4,7	6,8	8,2	9,1	5,7	4,6	2,7	2,0	-1,2	-0,8	2,6
BDV usluge	2,3	3,3	2,9	3,0	3,5	3,2	3,3	3,0	3,1	4,0	3,9

Napomena: Izvor za zaposlenost je ARS, osim za ukupnu zaposlenost koja je navedena i prema ARS i prema CROSO. Podaci za BDV su revidirani. BDV u 2018. su prethodni podaci.

Izvor: Proračun autora na podacima RZS-a (ARS, CROSO i SNR).

Broj zaposlenih u javnom sektoru¹ iznosi 606 hiljada, dok je broj zaposlenih u privatnom sektoru 1.464 hiljade u Q3 2018. (Grafikon 3.5). U Q3 2018. nastavlja se trend međugodišnjeg rasta broja zaposlenih u privatnom sektoru i pada broja zaposlenih u javnom sektoru. Rast broja zaposlenih u privatnom sektoru iznosi 6% u Q3 2018. u odnosu na isti kvartal prethodne godine, dok pad broja zaposlenih u javnom sektoru iznosi 1,1%, respektivno (Grafikon 3.5). Od Q1 2016, tj. od kada postoje podaci o broju zaposlenih u javnom i privatnom sektoru kumulativno smanjenje broja zaposlenih u javnom sektoru iznosi 3,1%, dok je rast broja zaposlenih u privatnom sektoru 15,9%. Pad broja zaposlenih u javnom sektoru je posledica zabrane zapošljavanja, penzionisanja, odlaska zaposlenih u privatni sektor i inostranstvo, kao i privatizacije i stečaja javnih preduzeća. Rast broja zaposlenih u privatnom sektoru odražava rast privredne aktivnosti, ali i suzbijanje sive ekonomije, kao i privatizaciju državnih preduzeća (Železara Smederevo, Galenika, PKB i dr.).

Grafikon 3.5 Kretanje zaposlenosti u javnom i privatnom sektoru, Q1 2016-Q3 2018.

Napomena: Podatak za Q3 2018. je prethodni podatak.

Izvor: CROSO, RZS.

¹ Javni sektor obuhvata opštu državu (kraće državu) i državna preduzeća. Država obuhvata republičku i lokalnu administraciju, obrazovanje, zdravstvo, bezbednosni sektor, socijalnu i dečju zaštitu i dr. Državna preduzeća obuhvataju javna preduzeća i ostala državna preduzeća – bivša društvena preduzeća koja se u očekivanju privatizacije ili stečaja sada nalaze u državnoj svojini.

Zarade²

Zarade su u Q3 ostvarile međugodišnji rast od 6,7% nominalno i 4,2% realno

U Q3 zarade u državnom sektoru su za 18,9% veće nego u privatnom.

Zarade u javnim preduzećima su 26,1% veće nego zarade u privatnom sektoru u Q3 2018.

Zarade u javnim preduzećima su veće nego zarade sektoru opšte države u celom periodu 2003-2018.

Prosečne neto zarade su iznosile 48.965 RSD u trećem kvartalu 2018. Nominalno su veće za 6,7% i realno veće za 4,2% u odnosu na Q3 2017. Rast neto zarada za prvih 9 meseci 2018. u odnosu na isti period prethodne godine iznosi 6,2% nominalno i 4,2% realno. Grafikon 3.6 prikazuje kretanje indeksa realnih zarada u periodu 2009-2018, a bazni period je 2008. U posmatranom periodu realne zarade su blago rasle do 2013. u odnosu na bazni period. U periodu 2014-2016. zarade su realno opale za oko 3% u odnosu na 2008, dok od 2017. i 2018. godini zarade realno rasle, tako da su u prvih devet meseci 2018. godine veće za 4,6% nego u 2008. godini.

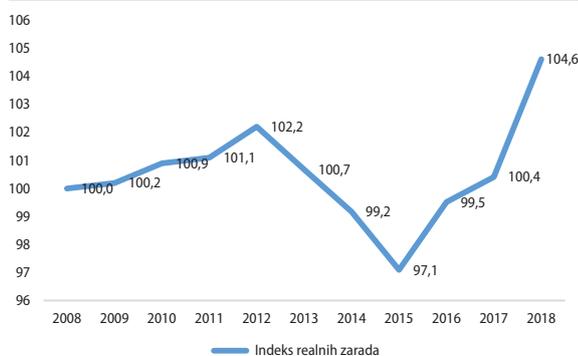
Nedavno su postali dostupni podaci o neto i bruto zaradama u javnom i u privatnom sektoru od 2003. godine.³ Grafikon 3.7 prikazuje prosečne neto zarade u periodu Q1 2003-Q3 2018. za javna preduzeća, javni sektor, sektor države, i privatni sektor. Najpre uočavamo da su prosečne zarade u javnim preduzećima u celom periodu veće od zarade u sektoru države i privatnom sektoru. Vidimo da su tokom 2015. godine prosečne zarade u sektoru države i u privatnom

sektoru izjednačene, dok su tokom 2016. i 2017. prosečne zarade u privatnom sektoru bile veće. U 2018. prosečne zarade su porasle u sektoru države, i ponovo postale veće nego iste u privatnom sektoru. Takođe vidimo da je razlika u zaradama javnih preduzeća i javnog sektora bila dosta veća u periodu od početka fiskalne konsolidacije, pri čemu je ponovo smanjena u 2018.

U proseku, u celom periodu, zarade u javnim preduzećima su 44,3% veće nego u privatnom sektoru, dok su u državi 23,4% veće nego u privatnom sektoru. Maksimalna razlika između zarada je zabeležena na početku perioda i iznosi 77,6% i 49,1% za javna preduzeća i državu respektivno u 2003, dok je najniža vrednost 24% i -4,7% zabeležena u 2017. U proseku u periodu 2003-Q3 2018. zarade u javnom sektoru su 29,9% bile veće nego zarade u privatnom sektoru. Ipak navedeni podaci precenjuju ovu razliku jer je u privatnom sektoru prisutna značajna siva ekonomija, što nije slučaj sa javnim sektorom. Grafikon 3.8 prikazuje nekorigovani jaz u zaradama u državi i privatnom sektoru i u javnim preduzećima i privatnom sektoru od kada postoje podaci.

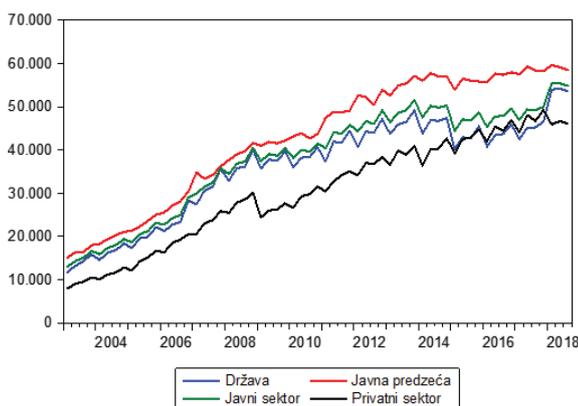
Prosečna neto zarada u evrima je iznosila 414 evra u Q3 2018, dok je u prva tri kvartala 2018. iznosila 416 evra. Zarade u evrima su 8,2% veće u Q3 2018. u odnosu na isti kvartal prethodne godine. Troškovi poslodavca su iznosili 676 evra u Q3 2018, a međugodišnji rast je iznosio 7,6%.

Grafikon 3.6 Indeks realnih prosečnih neto zarada (2008=100)

Podatak za 2018. je prosek 9 meseci.
Izvor: Proračun autora na podacima RZS-a.

Grafikon 3.7 Kretanje prosečnih zarada, javni sektor, privatni sektor, javna preduzeća i država, Q1 2003-Q3 2018, RSD

Napomena: Zbog promene metodologije obračuna zarada, postoje dva prekida u seriji januara 2009. i 2018.
Izvor: RZS.

Rast zarada u evrima iznosi 8,2% međugodišnje.

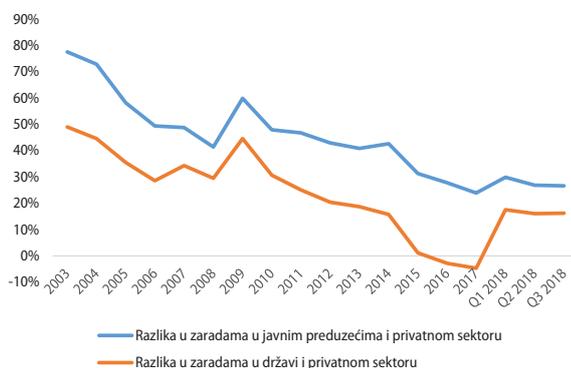
Rast zarada u evrima je veći u odnosu na realni rast zarada u dinarima.

² Od januara 2018. RZS koristi novi izvor podataka za zarade o čemu smo pisali u QM-u (br. 51). Podaci za 2017. postoje prema novoj metodologiji, ali podaci su dostupni samo za prosečne mesečne neto i bruto zarade, dok prosečne mesečne zarade po delatnostima nisu dostupne za 2017. S obzirom na to da nismo u mogućnosti da ceo deo o zaradama, kao ni jedinične troškove rada analiziramo koristeći revidirane podatke za 2017, koristimo nerevidirane podatke za 2017, osim ukoliko nije drugačije navedeno. Postoje dva prekida u seriji zarada 2009. i 2018.

³ Metodologija obračuna zarada je menjana 2009. i 2018. godine.

Rast zarada u evrima je u najvećoj meri posledica jačanja dinara u odnosu na evro.

Grafikon 3.8 Zarade u državi i javnim preduzećima u odnosu na privatni sektor, razlika u %, 2003-Q3 2018.

Napomena: Zbog promene metodologije obračuna zarada, postoje dva prekida u seriji januara 2009. i 2018.

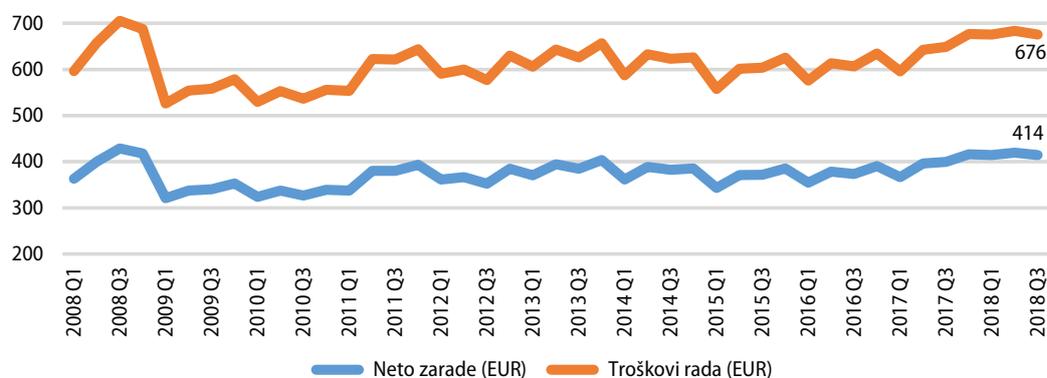
Izvor: RZS.

zarada u evrima i troškova poslodavca doprinosi pogoršanju međunarodne konkurentnosti. Iako je međugodišnji rast nešto manji nego u prethodnom periodu on je idalje visok, što je posledica jačanja dinara u odnosu na evro u posmatranom periodu. Grafikon 3.9 prikazuje kretanje neto zarada i troškova rada u evrima od 2008. godine.

Procenjujemo da će prosečna zarada u celoj 2018. godine iznositi oko 420 evra. Na osnovu očekivanog kretanja privredne aktivnosti i deviznog kursa, kao i planiranog povećanja zarada u javnom sektoru predviđamo da će prosečne zarade u 2019. godini iznositi 440-450 evra.

Procenjujemo da će rast proizvodnje u nepovoljoprivrednim delatnostima u 2018. godini iznositi oko 3,3%, što je slično rastu formalne i registrovane zaposlenosti od 3,4% i 3,3%, respektivno. Iz prethodnog sledi da će produktivnost rada u nepoljoprivrednim delatnostima u ovoj godini ostati približno nepromenjena. Uprkos stagnaciji produktivnosti, realne zarade u dinarima će ostvariti rast od oko 4,5%, dok će zarade u evrima porasti za oko 8%, iz čega sledi da će u ovoj godini jedinični troškovi rada biti povećani približno za iznos realnih, odnosno evro zarada. Rast jediničnih troškova rada u evrima, koji odražava brži rast realnih zarada od rasta produktivnosti, ali i jačanje dinara, nepovoljno će uticati na međunarodnu konkurentnost privrede Srbije, pa je stoga malo verovatno da će se u narednoj godini poboljšati trgovinski i platni bilans.

Grafikon 3.9 Kretanje neto zarada i troškova rada u EUR

Napomena: Zbog promene metodologije obračuna zarada, postoji prekid u seriji 2009. i 2018.

Izvor: Proračun autora na podacima NBS-a.

Dodatak 3.1 Osnovni indikatori tržišta rada prema ARS i CROSO, Q1 2014-Q3 2018.

	2014				2015				2016				2017				2018		
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3												
Stopa aktivnosti (%)	51,0	52,6	52,5	51,6	50,8	51,5	52,0	51,9	52,6	54,1	54,3	52,3	51,8	54,5	55,3	54,2	52,9	55,2	55,5
Stopa zaposlenosti (%)	40,2	41,8	43,1	42,9	41,2	42,6	43,4	42,7	42,6	45,9	46,8	45,5	44,2	48,1	48,2	46,3	45,1	48,6	49,2
Stopa nezaposlenosti (%)	21,3	20,7	17,9	17,0	19,0	17,3	16,6	17,7	19,0	15,2	13,8	13,0	14,6	11,8	12,9	14,7	14,8	11,9	11,3
Stopa neformalne zaposlenosti (%)	19,7	20,4	22,8	21,8	19,7	19,7	21,5	20,4	20,3	22,7	24,1	20,9	19,0	22,1	21,8	19,8	18,6	21,0	20,4
Broj zaposlenih u 000, (ARS)	2453,6	2548,3	2626,8	2609,0	2504,1	2587,8	2623,9	2580,8	2570,7	2761,5	2814,0	2731,4	2652,2	2881,0	2881,9	2763,6	2688,3	2896,8	2929,3
Indeks zaposlenosti (2014=100), (ARS)	95,9	99,6	102,6	101,9	97,8	101,1	102,5	100,8	100,4	107,9	109,9	106,7	103,6	112,6	112,6	108,0	105,0	113,2	114,5
Broj formalno zaposlenih u 000, (ARS)	1969,3	2029,5	2027,6	2041,4	2010,5	2078,3	2058,6	2033,5	2048,7	2134,9	2136,6	2160,7	2148,1	2243,0	2233,5	2217,2	2188,2	2289,6	2330,4
Indeks formalno zaposlenih (2014=100), (ARS)	97,6	100,6	100,5	101,2	99,7	103,0	102,1	101,8	101,6	105,9	105,9	107,1	106,5	111,2	111,7	109,9	108,5	113,5	115,5
Broj zaposlenih u 000, (CROSO)	1835,8	1844,9	1850,3	1851,0	1977,0	1982,0	1993,7	1994,0	1978,0	2008,3	2023,0	2030,3	2024,3	2061,5	2077,7	2086,7	2092,2	2126,6	2146,8
Indeks zaposlenosti (2014=100), (CROSO)	99,5	100,0	100,3	100,3	107,1	107,4	108,0	108,0	107,2	108,8	109,6	110,0	109,7	111,7	112,6	113,1	113,4	115,2	116,3

Izvor: Proračun autora na podacima RZS-a.

Dodatak 3.2 Realne neto zarade i troškovi poslodavca u evrima, Q1 2014 – Q3 2018.

	2014				2015				2016				2017				2018		
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3												
Prosečne neto zarade ukupno (€)	361	389	383	386	343	371	372	386	355	378	373	391	367	399	398	416	415	419	414
Prosečne neto zarade industrija (€)	359	382	378	378	351	376	379	389	369	391	382	399	376	417	411	429	404	416	612
Troškovi poslodavca ukupno (€)	588	633	623	626	557	601	603	626	576	613	607	635	596	648	647	677	676	684	676
Troškovi poslodavca industrija (€)	582	622	617	615	570	611	617	632	599	635	623	649	611	677	669	699	658	678	660

Napomena: Industrija obuhvata delatnosti B, C i D, ponderisana prosekom zarada. Kurs dinara prema evru, prosek perioda (NBS).

Izvor: Proračun autora na podacima RZS-a i NBS-a.